

Werkvoorschrift Toezicht op welzijn van hoefdieren en gekweekt wild in slachthuizen

Code: Code: SL-TR-WLZ-WV01
Ingangsdatum: 12-10-2026

Versie: 03

Versie	Datum	Wijziging ten opzichte van vorige versie
01	23-10-2025	Hernoemen document en gerelateerde zaken aan het besluit houders van dieren ten aanzien van langer verblijf dan 12 uur verwijderd. Wetgeving ter vervanging van de Vo 854/2004 geïntegreerd. Verschillende zaken geactualiseerd en aangevuld. Toevoeging werkwijze mengen van varkens.
02	16-07-2026	Complete herziening werkvoorschrift
03	25-09-2026	Invoegen link naar instructie SI wz doden van dieren en invoegen verwijzing werkwijze strikes.

Inhoudsopgave

1	Onderwerp	2
2	Wet- en regelgeving.....	2
2.1	EU-Regelgeving	2
2.2	Nationale wetgeving	2
2.3	Beleidsregels	2
2.4	Overig	3
3	Begrippen en definities	3
4	Benodigdheden	4
5	Werkwijze	5
5.1	Algemeen.....	5
5.2	Aanvoer en lossen	7
5.3	Onderbrengen	11
5.4	Fixeren	14
5.5	Bedwelmen	15
5.6	Doden (aansnijden en verbloeden).....	16
5.7	Onbedwelmd slachten volgens religieuze riten	18
5.8	Gekweekt wild en dieren uit natuurgebieden	21
5.9	PM	21
5.10	Indicaties van slechte welzijnsomstandigheden op bedrijf van oorsprong	22

6	Registratie en archivering	22
6.1	Registratie	22
6.2	Archivering.....	23
7	Interventies	23
8	Arbo, milieu en veiligheid.....	24
8.1	Veiligheidsbeleid biologische agentia	24
9	Bijlagen.....	24

1 Onderwerp

Dit werkvoorschrift beschrijft het toezicht door de Officiële dierenarts (OD) op dierenwelzijn op hoefdieren en gekweekt wild die op een roodvleesslachthuis worden geslacht. Het betreft het toezicht op welzijn vanaf aanvoer tot en met de post-mortem keuring. Beschreven wordt de invulling van de wettelijke taak m.b.t. dierenwelzijn gedurende het toezicht op roodvleesslachthuizen.

2 Wet- en regelgeving

2.1 EU-Regelgeving

- Verordening (EU) 1099/2009
- Verordening (EU) 1/2005
- Verordening (EU) 852/2004
- Verordening (EU) 853/2004
- Verordening (EU) 625/2017
- Verordening (EU) 624/2019
- Verordening (EU) 627/2019

2.2 Nationale wetgeving

- Wet dieren
- Besluit en Regeling houders van dieren
- Besluit en Regeling handhaving en overige zaken Wet dieren

2.3 Beleidsregels

- Beleidsregels dierenwelzijn 2009
- Algemeen interventiebeleid NVWA-IB03
- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC02: Dierenwelzijn primair bedrijf

- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC17: Dierenwelzijn tijdens transport
- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC72: Doden van gehouden dieren

2.4 Overig

- De 'Praktische richtsnoeren voor het bepalen van de geschiktheid voor vervoer' zijn de Europese richtsnoeren voor varkens, paarden en volwassen runderen die binnen de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit gezien worden als basis voor de beoordeling van de geschiktheid voor transport. Zie bijlagen 4 runderen, 6 varkens en 8 paarden voor de bijbehorende diersoortspecifieke richtsnoeren. Deze richtsnoeren geven invulling aan een aantal open normen uit de transportverordening (Vo (EU) 1/2005).

3 Begrippen en definities

Begrip	Definitie
Bedrijfsexploitant	Elke natuurlijke of rechtspersoon die het beheer voert over een onderneming waar dieren worden gedood of waar daarmee verband houdende activiteiten worden verricht die binnen de werkingssfeer van de VO1099/2009 vallen
Bedwelmen	Iedere bewust gebruikte methode die een dier pijnloos in een staat van bewusteloosheid en gevoelloosheid brengt, met inbegrip van methoden die onmiddellijk de dood tot gevolg hebben
Doden	Iedere bewust gebruikte methode die resulteert in de dood van een dier
En daarmee verband houdende activiteiten	Activiteiten zoals het behandelen, verplaatsen, onderbrengen, fixeren, bedwelmen en verbloeden van dieren die worden verricht in de context van het doden van dieren op de locatie waar de dieren worden gedood
FDW	Functionaris voor het dierenwelzijn
Fixeren	Het toepassen op een dier van iedere methode die erop is gericht de bewegingen van het dier te beperken en het tegelijk vermijdbare pijn, angst of opwinding te besparen, teneinde het doeltreffend bedwelmen en doden te vergemakkelijken
Gekweekt wild	Gekweekte loopvogels en andere gekweekte landzoogdieren dan die genoemd worden bij hoefdieren
Hoefdieren	Als landbouwhuisdier gehouden runderen, met inbegrip van de soorten Bubalus en Bison, schapen, geiten, varkens en eenhoevigen

IMT	Inspecteur Medewerker Toezicht. In slachthuizen werkzaam als Officiële Assistent (OA) voor toezichtstaken onder toezicht/verantwoordelijkheid van de officiële dierenarts. OA's zijn alleen bevoegd die taken uit te voeren, waarvoor ze opgeleid en getoetst zijn (VO 625/2017), zie bijlage 14 achtergrondinformatie voor specifieke invulling.
Monitoringsprocedure	Periodieke controles worden uitgevoerd om te waarborgen dat dieren geen tekenen van bewustzijn of gevoeligheid vertonen in de periode gelegen tussen het eind van het bedwelmsproces en hun dood (<i>bedwelmdde slacht</i>) . <i>of</i> Stelselmatig controles worden uitgevoerd om zich ervan te verzekeren dat dieren geen tekenen van bewustzijn, gevoeligheid of leven vertonen voordat zij uit de fixatie worden losgemaakt, noch enig teken van leven vertonen voordat zij verder worden uitgeslacht (<i>onbedwelmdde rituele slacht</i>).
OD	Officiële dierenarts
Onderbrengen	Het houden van dieren in stallen, hokken, overdekte plaatsen of weiden die verbonden zijn aan of deel uitmaken van slachthuisfaciliteiten
Productiedieren	Dieren die gefokt of gehouden worden voor de productie van levensmiddelen, wol, huiden, pelzen of andere producten; in Bijlage II van het Besluit houders van dieren zijn diersoorten aangewezen
Religieuze rite	Een reeks handelingen die verband houdt met het slachten van dieren die voorgeschreven is door een godsdienst
Standaard werkwijze SWW	Een reeks schriftelijke instructies om uniformiteit te bewerkstelligen bij het uitvoeren van een specifieke functie of norm

4 Benodigheden

- Zaklamp
- (Dier-) thermometer
- Telefoon (maken foto's en films, vastleggen inspectieresultaten)

5 Werkwijze

5.1 Algemeen

Zie voor een overzicht van het proces het processchema in bijlage 1.

De werkzaamheden van de OD bestaan uit het houden van toezicht op de werkwijzen en procedures van de slachthuizen met betrekking tot dierenwelzijn door middel van verificatie. De OD verifieert of alle betrokkenen bij het doden van dieren in en op weg naar het slachthuis zich houden aan de wettelijke voorschriften met betrekking tot dierenwelzijn. De processtappen die beoordeeld moeten worden zijn: aanvoer, lossen, onderbrengen, fixeren, bedwelmen, doden en post-mortem keuring van karkassen die om welzijnsredenen zijn overgedragen.

Het doden van dieren en daarmee verband houdende activiteiten kunnen pijn, angst, spanning of andere vormen van lijden bij dieren veroorzaken, zelfs onder de best beschikbare technische omstandigheden. De basis van het toezicht van de NVWA op welzijn ligt in Vo 1099/2009 met als "kernartikel" artikel 3, lid 1: *"Bij het doden van dieren en daarmee verband houdende activiteiten wordt ervoor gezorgd dat de dieren elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden wordt bespaard"*. Het gaat dan ook om het beperken hiervan. Uit de considerans van de verordening Vo 1099/2009 blijkt dat pijn, spanning of lijden vermijdbaar is als de voorschriften van deze verordening worden overtreden of als weliswaar geoorloofde methoden worden gebruikt maar deze niet optimaal worden toegepast. Bijvoorbeeld het niet juist plaatsen van een tang voor elektrische bedwelming.

Door tijdig en voldoende controles te verrichten op het welzijn van de dieren en door tijdig in te grijpen bij welzijnsproblemen, kan het welzijn gewaarborgd worden bij het doden van productiedieren en daarmee verband houdende activiteiten.

Bij het toezicht draait het om de vraag: in hoeverre wordt het proces beheerst door het slachthuis (= exploitant, functionaris voor het dierenwelzijn en overige medewerkers).

- Controleert het slachthuis zelf of aan de wettelijke eisen wordt voldaan?
- Grijpt het slachthuis zelf in als dat niet het geval is?
- Worden aantoonbaar maatregelen genomen om herhaling van welzijnsaantasting te voorkomen?

Het toezicht richt zich bovendien op betrokkenen buiten het slachthuis: de veehouder en de vervoerder. Zie bijlage 2 voor een nadere uitwerking van de verantwoordelijkheden van

de verschillende betrokkenen. Hierin staat ook meer informatie over de functionaris voor het dierenwelzijn (FDW) en over het getuigschrift van vakbekwaamheid.

In bijlage 14 staat de aanvullende informatie voor de OD hierover, namelijk:

- Hoe de OD de echtheid van het getuigschrift kan beoordelen
- Bij wie de OD terecht kan bij vragen of twijfels over het getuigschrift
- Het initiëren van een handhavingsoverleg door de BB bij een (ernstige) dierenwelzijnsovertreding. De keuze tot het wel of niet intrekken van een getuigschrift wordt daar gemaakt

Het toezicht op dierenwelzijn in het slachthuis is zo ingericht dat verschillende aspecten aan bod komen. De OD controleert of voldaan wordt aan de geldende wettelijke normen:

1. Het welzijn per **dier** tijdens de verplichte AM keuring
2. **Dagelijks:** operationele controle van de processtappen, van aanvoeren tot en met het verbloeden. De nadruk ligt hierbij op het waarnemen en beoordelen van de activiteiten op de werkvloer. Eventueel kunnen documenten of registers opgevraagd worden, bijvoorbeeld getuigschriften van vakbekwaamheid of standaardwerkwijzen.
3. **Processtappen risicogericht:** specifieke aandacht voor een onderdeel, zoals aanvoer en onderbrengen of diertransport. De frequenties van de controles zijn variabel en verschillen per slachthuis. Voor meer informatie over de frequentie per bedrijf, zie bijlage 14 achtergrondinformatie.
4. **Systeeminspectie:** jaarlijks door de bedrijvenbeheerder (BB) of door een TDA/STDA/IMT'er, onder verantwoordelijkheid van de BB. Documenten en registers worden dan altijd beoordeeld. Op de lijst SI WZ doden van dieren worden de bevindingen genoteerd. In de [instructie inspectielijst SI WZ doden van dieren](#) staat per vraag extra (wettelijke) informatie vermeld. De bevindingen worden meegenomen tijdens de jaarlijkse audit.

De controlebevindingen en de eventueel genomen maatregelen worden digitaal vastgelegd in MSPIN-lijsten. Zie hoofdstuk 6.1 van deze instructie. Indien er sprake is van een strike staat de werkwijze beschreven in [SL-VT-WV01 Werkvoorschrift route Verscherp Toezicht en andere interventies specifiek voor roodvlees en pluimvee slachthuizen](#)

In onderstaande paragrafen wordt per processtap aangegeven waar de aandachtspunten liggen voor de toezichthouder. Deze aandachtspunten kunnen als uitgangspunt gezien worden voor de controles ter verificatie van de taken en verantwoordelijkheden van de

exploitant van het slachthuis. De paragrafen zijn verder uitgewerkt in de bij dit voorschrift behorende bijlagen.

Naast de wettelijk verplichte controles wordt cameratoezicht ingezet voor toezicht op alle handelingen met levende dieren op het slachthuis. Voor meer informatie zie: [SL-TRTP-CT-WV02 Werkvoorschrift cameratoezicht uitkijken beelden](#) Deze inspecties worden meestal gedaan door een Inspecteur Medewerker Toezicht (IMT) die hier speciaal voor opgeleid zijn of een OD. Zie ook bijlage 14 achtergrondinformatie.

5.2 Aanvoer en lossen

5.2.1 VKI/planning weersomstandigheden

De OD beoordeelt vooraf of er welzijnsproblemen te verwachten zijn aan de hand van de door de exploitant aangeleverde aanvoerdocumenten, planningsschema's en Voedsel Keten Informatie (VKI) formuleren. Zie ook [SL-TR-AM-WV02 Werkvoorschrift VKI beoordelen op het slachthuis Roodvlees](#).

- Beoordeel welzijn specifieke vragen op het VKI over ziekte, behandeling met diergeneesmiddelen, diagnoses, productiegegevens (b.v. sterfte) en gezondheidsstatus
- Beoordeel of de transporttijd nadelig is geweest, rekening houdend met de weersomstandigheden tijdens het transport (zeer warm weer/hoge luchtvochtigheid/kou)

5.2.2 Transport

De basis voor de beoordeling van het welzijn tijdens transport ligt in de Vo 853/2004, Vo 1/2005, Vo 1099/2009, de Europese richtsnoeren (voor varkens, paarden en volwassen runderen), het sectorprotocol, BuRo Bijlage D van Advies BuRo transportwaardigheid van afgemolken melkkoeien en de EURCAW (zie diersoort specifieke bijlagen). De welzijnsomstandigheden van elke zending dieren worden systematisch bij aankomst beoordeeld door de exploitant van het slachthuis. Daarbij moet met name bepaald worden welke dieren specifieke welzijnsbehoeften hebben en welke maatregelen genomen dienen te worden om in die behoeften te voorzien. De exploitant is verplicht om de dieren met een welzijnsbehoefte aan de OD te tonen (wetgeving Vo 853/2004). De OD verifieert de controles van de exploitant/functionaris voor het dierenwelzijn (FDW)/de medewerker van het slachthuis bij aankomst van de dieren. De OD vormt zich een beeld van de welzijnstoestand van de dieren door de dieren fysiek te controleren en beoordeelt tevens of

de exploitant zich aan de wettelijke voorschriften houdt. Zie bijlage 3 voor de uitwerking van de beoordeling van de HACCP-procedure 'Welzijn bij aankomst'.

De OD controleert het transport:

- Bij aanwezigheid OD tijdens aanvoer: direct
- Bij afwezigheid OD tijdens aanvoer (kleine en middelgrote slachthuizen, vóór openingstijd): indirect, door de op stal ondergebrachte dieren te beoordelen en de bevindingen te herleiden naar een vervoerder of de primaire houder

Punten van aandacht zijn:

- Transportduur: o.a. onthouden water en voer, melken
- Beladingsgraad van vervoermiddelen
- De evenredige verspreiding van de dieren op de wagen
- Voldoende stahoogte
- Het aantal dood aangevoerde dieren en/of dieren met letsel
- Koude- of hittestress bij de dieren
- Het vervoermiddel, geschiktheid voor de diersoort, mogelijke uitsteeksels die kunnen zorgen voor verwonding etc.
- Geschiktheid voor vervoer – niet transportwaardig
  - Gewonde, zwakke en zieke dieren, met name:
    - Dieren die niet in staat zijn op eigen kracht te bewegen of zonder hulp te lopen
    - Dieren met ernstige open wonden of een prolaps
    - Dieren waarvan de draagtijd voor 90% of meer is gevorderd. NB: dieren waarbij de vrucht is gemummificeerd (steenvrucht) worden niet als drachtig beschouwd
    - Dieren die de week ervoor hebben geworpen
    - Pasgeboren dieren waarvan de navel nog niet volledig geheeld is
    - Jonge dieren, zie ook 5.3.3

Transportwaardigheid

Alleen dieren die geschikt zijn voor het transport mogen worden vervoerd en de vervoersomstandigheden moeten van dien aard zijn dat de dieren geen letsel of onnodig lijden kan worden berokkend. In het [NVWA-voorschrift HTSL-TRTPECOL-WLZVL-01](#) (Werkvoorschrift welzijn tijdens vervoer van gewervelde dieren) is een uitgebreide beschrijving te vinden van de welzijnseisen die tijdens vervoer gelden voor de betrokken partijen, namelijk veehouders, verzamelcentra, vervoerders en slachthuizen.

Voor verschillende diersoorten zijn Europese richtsnoeren (eenhoevigen, volwassen runderen en varkens) en een bijbehorend sectorprotocol opgesteld. Deze zijn als bijlage opgenomen bij het genoemde transport werkvoorschrift. De Europese richtsnoeren transportwaardigheid worden gebruikt als basis voor de beoordeling van transportwaardigheid door de OD en geeft hierdoor invulling aan een aantal open normen van de Vo 1/2005. Dit gaat bijvoorbeeld over de volgende gevallen, relevant voor aanvoer op het slachthuis:

- Licht gewonde of licht zieke dieren kunnen worden vervoerd onder voorwaarde dat het vervoer geen extra lijden veroorzaakt
- Niet ziek of gewond, wél extra zorg nodig, bijvoorbeeld:
  - Varkens met een navel- of liesbreuk (mits huid intact, zonder laesies)
  - Dieren die (aan één oog) blind zijn
  - Dieren met een gebrekkige mobiliteit door kromgegroeide poten

De OD zal ter plekke beoordelen of iets onnodig lijden veroorzaakt.

Om aan te geven hoe dieren conform de richtsnoeren vervoerd kunnen worden, heeft de sector een protocol opgesteld dat door de NVWA is getekend. Dit sectorprotocol geeft aan dat de sector de dieren beoordeelt en vervoert conform de Europese richtsnoeren én is van toepassing voor zowel het nationaal als internationaal transport van dieren. Aanvullend voorziet het protocol in een werkwijze t.a.v. het vervoer onder voorwaarden van licht gewonde of licht zieke dieren, waarvoor het vervoer geen extra lijden oplevert. Het sectorprotocol is ook opgenomen als bijlage bij het genoemde werkvoorschrift.

Als een dier is aangevoerd dat niet geschikt was voor vervoer, of wanneer er aanvoer is van een dier dat licht gewond/ziek is of extra zorg nodig heeft, zonder beschermende maatregelen, zal de OD handhavend optreden.

Als er aanleiding is om te veronderstellen dat er mogelijk welzijnsproblemen zijn op het herkomstbedrijf (bijvoorbeeld onthouden van nodige zorg of uitvoeren verboden ingrepen) kan dit gemeld worden. Hierover staat meer informatie in hoofdstuk 5.10.

Diersoort specifieke informatie over transport (incl. de informatie over de specifieke Europese Richtsnoeren en sectorprotocollen) is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

Een OD AM kan de OD PM of OMT PM vragen bewijsmateriaal met betrekking tot transportwaardigheid veilig te stellen voor nader PM onderzoek. Zie 5.9 voor meer informatie hierover.

Lossen

Uitgangspunt is dat de dieren zo snel mogelijk na aankomst worden uitgeladen en vervolgens zonder onnodige vertraging worden geslacht.

Het voortgedreven worden door onbekende mensen in een onbekende omgeving is voor dieren in potentie een zeer stressvolle ervaring. Er moet voor worden gezorgd dat de stress zo veel mogelijk beperkt wordt door een optimale inrichting en correcte behandeling van de dieren. Kennis van het gedrag van dieren is essentieel om ze effectief en met minimale inspanning voort te kunnen drijven. De dieren moeten vooral de *ruimte én de tijd* krijgen om voorwaarts in de gewenste richting te gaan. Er moet voor worden gezorgd dat ze kunnen zien waar ze heen gaan. Meer informatie over het correct en effectief voortdrijven van dieren is te vinden in bijlage 14 met links naar de websites van Grandin en de Humane Slaughter Association (HSA).

De OD controleert het dierenwelzijn, houdt toezicht op de manier waarop dieren worden gelost en eventuele genomen corrigerende maatregelen door de exploitant van het slachthuis. Er wordt op gelet of het slachthuis zelf controleert, of aan de voorschriften wordt voldaan en onmiddellijk ingrijpt als blijkt dat dat niet zo is.

Afwijkingen hierbij kunnen zijn:

- Aantasting van dierenwelzijn tijdens het lossen vanuit de wagen
- Het niet aanspreken van chauffeurs of eigen medewerkers als dat nodig is
- Te lange transporttijden of onnodig oponthoud vanaf aankomst tot slacht (evt. beschermen tegen extreme temperaturen: schaduw/ventilatoren)
- Verwondingen/dood aangevoerde dieren
- Het niet ter plaatse doden van dieren die niet kunnen lopen
- Mengen van dieren (sociale groepen, hoorns, leeftijden)
- Het opjagen van de dieren i.p.v. rustig opdrijven (Grandin houdt als norm aan: <3% van de dieren glijdt uit en <1% valt. Hogere percentages geven aan dat verbeteringen mogelijk en (dus) nodig zijn)
- Het hardhandig opdrijven van de dieren/het onjuist gebruik van hulpmiddelen zoals vlaggen, peddels, drijfschotjes en plastic zakken
- Het gebruik van onjuiste/verboden hulpmiddelen (zie bijlage 13 verbod op gebruik van elektrische veedrijfmiddelen bij nationaal transport)
- Opdrijven van dieren zonder rekening te houden met het diersoort specifieke gedrag, afleiding of schrikreacties veroorzaakt door onder andere:
  - Licht en donker
  - Vreemde voorwerpen in de drijfgang

- Licht- en schaduwplekken
- Reflecterende oppervlakken
- Bewegende personen of apparatuur
- Herrie door bijv. schreeuwende mensen, gesis, geratel of gekletter van metaal op metaal
- De hellingsgraad van de (af)laadklep is te steil (zo klein mogelijk)
- Geen antislip vloer van laadklep, losbordes en drijfgangen/geen gebruik van zijlatten

Diersoort specifieke informatie over lossen is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

Als er aanleiding is om te veronderstellen dat er mogelijk welzijnsproblemen zijn op het herkomstbedrijf (bijvoorbeeld onthouden van nodige zorg of uitvoeren verboden ingrepen) kan dit gemeld worden bij IBDie. Zie 5.10 voor meer informatie.

5.3 Onderbrengen

Zowel Vo 853/2004 als Vo 1099/2009 schrijft voor dat de dieren na aankomst in het slachthuis *zonder onnodig uitstel of vertraging* moeten worden geslacht. Als ze niet onmiddellijk naar de slachtplaats worden gebracht, moeten ze worden ondergebracht; in bepaalde gevallen is het om welzijnsredenen vereist dat ze kunnen rusten voor ze worden geslacht.

Veel van de eisen die gelden voor het onderbrengen van dieren in slachthuizen zijn niet exact omschreven; het betreft zogenaamde open normen. De OD controleert of de exploitant noodzakelijke maatregelen neemt om te waarborgen dat de dieren fysiek comfort en fysieke bescherming wordt geboden, met name doordat zij schoon worden gehouden, in een omgeving met adequate thermische omstandigheden die ook bescherming biedt tegen vallen of uitglijden.

In de Vo 1099/2009 bijlage II: Indeling bouw en uitrusting van slachthuizen en bijlage III Operationele voorschriften voor slachthuizen, zijn alle wettelijke eisen aan inrichting, voorzieningen en werkwijze uitgebreid beschreven.

Punten van aandacht voor het toezicht tijdens het onderbrengen zijn:

- Beschikbaarheid van isolatiehokken voor dieren die speciale zorg nodig hebben
- De zorg voor gewonde dieren
- Het ter plaatse doden van ernstig gewonde dieren of dieren die niet kunnen lopen, deze mogen niet worden gesleept

- Het juist opdrijven (zie informatie over lossen)
- Voldoen aan de eisen die aan de voorzieningen worden gesteld, zie 5.3.1
- Voorzien in welzijnsbehoeften bij meer dan 12 uur onderbrengen, zie 5.3.2
- Voldoen aan de welzijnsbehoeften van dieren die extra zorg vergen, zie 5.3.3
- Het mengen van dieren (sociale groepen, hoorns, leeftijden), zie 5.3.4

5.3.1 *Eisen aan de onderbrengvoorzieningen*

De OD gaat na of de exploitant van het slachthuis voldoet aan de eisen van de onderbrengvoorzieningen.

Punten van aandacht voor het toezicht door de OD met als basis Vo 1099/2009:

- **Schoonhouden** van hokken en terrein
  - Adequate thermische omstandigheden bereiken door:
  - Beschutting, schaduw en ventilatie
  - Goede wand- en dakisolatie
  - Goed klimaat en de ventilatie in de ruimte met noodsignaal bij storingen
  - Verwarmen van onderkoelde en jonge dieren
  - Verkoeling en ventilatie van oververhitte dieren
- **Bescherming** tegen letsel:
  - Geen scherpe uitsteeksels aan wanden en vloeren
  - Geen defecten in de vloeren waarin klauwen beklemd kunnen raken; een passende spleetbreedte in een roostervloer geschikt zijn voor de diercategorie
  - Vloeren zijn antislip
  - Dieren behandelen en huisvesten in overeenstemming met hun normale gedrag; Groepsdieren niet alleen in een hok zonder contactmogelijkheden met soortgenoten
- Adequate **drinkwatervoorzieningen**: over schoon en voldoende drinkwater kunnen beschikken. Adequaat houdt in:
  - Voor jonge zogende dieren is een speenemmer geschikt
  - De voorziening levert voldoende water per minuut (heeft voldoende debiet)
  - Er zijn voldoende waterpunten voor het aantal dieren in het hok die voldoende ver uit elkaar geplaatst zijn (en niet in een stalhoek) i.v.m. rivaliteit
  - De hoogte waarop de drinkwatervoorziening is geplaatst is passend voor de diercategorie
- Voldoende **ruimte** om op te kunnen staan, te gaan liggen en, met uitzondering van afzonderlijk gehouden vee, rond te draaien:
  - Capaciteit stallen rekening houdend met klimaatomstandigheden vastgelegd in SWW (evt. afstemmen met de BB)
  - Op ieder hok aangegeven hoeveel dieren er maximaal in gehuisvest mogen worden

- Beoordelen of er voldoende ruimte is:
  - Kijk naar hygiënische staat van de dieren, de dieren zijn niet nat of vies;
Er is voldoende stro voor de gehele verblijfsduur
  - Comfort en temperatuur gedurende de hele duur van het verblijf toereikend
  - Er is de mogelijkheid om natuurlijk gedrag te vertonen
  - De dieren kunnen gedurende de verblijfsduur drinkwater bereiken
- Dieren komen niet in **vermijdbaar contact** met andere dieren die hun welzijn zouden kunnen schaden

5.3.2 *Meer dan 12 uur onderbrengen*

Het is de bedoeling dat de dieren worden geslacht op de dag dat ze worden aangevoerd.

In sommige slachthuizen worden ruime aantallen slachtdieren aangevoerd om zodoende de slachtdagen zo efficiënt mogelijk te benutten. Het gevolg is dat er regelmatig groepen dieren overliggen tot de volgende slachtdag. Bij een aantal slachthuizen die niet iedere dag slachten betekent dit dat dieren meerdere dagen in het slachthuis moeten verblijven. De OD controleert of de exploitant voldoet aan de extra voorwaarden (boven op de eerdergenoemde voorwaarden voor onderbrengen) als dieren langer dan 12 uur worden ondergebracht.

Extra voorwaarden zijn:

- Dieren moeten gevoederd worden:
  - Met gepaste tussenpozen
  - Een redelijke hoeveelheid voer krijgen
- Een adequate hoeveelheid strooisel of gelijksoortig materiaal (rubber matten) dat een mate van comfort waarborgt die afgestemd is op de diersoort en aantal dieren:
  - Garantie doeltreffende afvoer
  - Absorptie van urine en uitwerpselen

5.3.3 *Specifieke welzijnsbehoeften*

Van elke zending dieren moet bij aankomst op het slachthuis de welzijnstoestand worden beoordeeld door de exploitant; met name moet worden bepaald of er dieren bij zijn die specifieke welzijnsbehoeften hebben en zo ja, dan moeten maatregelen worden genomen om in deze behoeften te voorzien. De OD ziet erop toe dat dit op een adequate manier gebeurt.

Als de welzijnstoestand bij aankomst niet "bevredigend" is, zal de exploitant de leverancier moeten aanspreken om herhaling te voorkomen. Ook moet de OD op de hoogte worden gebracht.

Diercategorieën met specifieke welzijnsbehoeften:

- Gewonde of zieke dieren:
  - Zonder uitstel slachten of doden
  - Dieren die niet kunnen lopen, ter plaatse doden
  - Niet slepen met dieren
  - Licht gewond of zwak: hok met strooisel of gelijksoortig materiaal, met drinkwater (onthoudershok / isolatiehok)
- Lacterende dieren: zie diersoort specifieke bijlagen 4 – 7.
- Jonge dieren:
  - Uitgeselecteerde biggen van 15-25 kg
  - Niet gespeende dieren (nuchtere kalveren, geitenbokjes)

Diersoort specifieke informatie over welzijnsbehoeften is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

5.3.4 *Mengen*

Er zijn een aantal situaties waarbij dieren beter niet met elkaar in contact kunnen komen, zoals:

- Dieren met en zonder hoorns
- Dieren met een groot verschil in leeftijd (grootte)
- Dieren die uit verschillende sociale groepen komen. Specifiek voor meer informatie over het mengen van varkens, zie: bijlage 6 varkens

Diersoort specifieke informatie over onderbrengen is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

5.4 **Fixeren**

Het doel van het fixeren is dat de bedwelming of het doden optimaal kan worden toegepast. Daarvoor kan een fixatietoestel worden gebruikt waarmee de bewegingen van het dier worden beperkt zonder daarbij pijn, spanning of lijden te veroorzaken. Letsel of kneuzingen moeten worden voorkomen. Worstelingen om los te komen en het uitbrengen van geluiden (vocaliseren) moet zoveel mogelijk worden beperkt.

Punten van aandacht voor de OD om te beoordelen:

- Geschiktheid van fixatiemethode voor de diersoort en aantallen
- Adequaat gebruik van de fixatiemethode

- Dieren worden pas in de fixatieapparatuur geplaatst, waaronder apparatuur voor fixatie van de kop, wanneer de voor met bedwelming of verbloeding belaste persoon gereed is om het dier zo snel mogelijk te bedwelmen of te verbloeden. Dieren worden dus niet in het fixatietoestel gestald, ook niet laten staan tijdens bedrijfspauzes
- De fixatie duurt zo kort mogelijk
- Manier en middelen om de dieren op te drijven naar het fixatietoestel
- Bij een optimale inrichting en werkwijze hoeft géén elektrisch veedrijfmiddel gebruikt te worden, wellicht wel bij de entree van het fixatietoestel, maar ook daar moet het gebruik zo veel mogelijk worden vermeden. Het mag alleen onder voorwaarden worden gebruikt voor volwassen runderen en varkens die weigeren zich te verplaatsen. Zie diersoort specifieke bijlagen 4 Runderen en 6 Varkens voor de voorwaarden, zie voor meer informatie over elektrische veedrijfmiddelen bijlage 13
- Correcte maatregelen door de exploitant bij afwijkingen als storingen, worstelingen, het ontsnappen van dieren uit de fixatie of vocaliserende dieren

Voor meer informatie over fixeren bij onbedwelmd ritueel slachten, zie 5.7. Meer informatie over optimale wijzen van fixeren is te vinden op de websites van Temple Grandin en van de HSA. Links naar deze websites staan in bijlage 14.

Diersoort specifieke informatie over fixeren is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

5.5 Bedwelmen

Volgens artikel 4 lid 1 van Vo 1099/2009 mogen dieren uitsluitend worden gedood nadat zij zijn bedwelmd. Daarbij mogen alleen de in bijlage I beschreven methoden worden toegepast. De bewusteloosheid en gevoelloosheid moeten aanhouden totdat het dier dood is. Er is alleen een uitzondering op deze regel toegestaan (art 4 lid 4) voor slachten volgens religieuze riten; zie onder 5.7.

Verschillende methoden zijn toegestaan bij slachten van hoefdieren en gekweekt wild, dit verschilt per diersoort. Voorbeelden zijn mechanische methoden (penschiettoestel, vuurwapen of percuterende slag op kop), elektrische methoden (kop of kop-lichaam) en gasmethoden (koolstofdioxide / inerte gassen).

Door de bedwelming worden de hersenen in een staat gebracht die onverenigbaar is met het voortduren van bewustzijn. Die veranderde staat gaat samen met bepaalde fysieke uitingen en reflexen die verschillen per methode en die kunnen worden gebruikt om de effectiviteit van de methoden te beoordelen. De tekenen zijn tijd-gerelateerd en moeten

dus op specifieke tijdstippen na bedwelmen worden beoordeeld. Zie bijlage 9 voor de tekenen van (afwezig zijn van) bewustzijn, gevoeligheid en leven bij verschillende bedwelmingsmethoden.

De OD voert zelf steekproefsgewijs controles uit op het effect van bedwelmen en verbloeden op verschillende plaatsen aan de slachtlijn, maar de nadruk bij het toezicht ligt op de beoordeling van de uitvoering van controles (monitoring) door het slachthuis.

Punten van aandacht zijn:

- De instelling van de bedwelmingapparatuur passend bij de diersoort en grootte
- De effectiviteit van de bedwelming. Hierbij zijn o.a. de controle van de ooglidreflex en de corneareflex bij de dieren nodig om met zo groot mogelijke zekerheid een uitspraak te kunnen doen over de effectiviteit van de bedwelming. Effectief betekent: het bewusteloos zijn van alle dieren na bedwelming en het bewusteloos blijven tot de dood ingetreden is
- Voldoende monitoring en beheersing van de cruciale parameters van bedwelming door het slachthuis
- Correcte handeling/maatregelen bij onvoldoende bedwelming, nabedwelmen
- Beschikbaarheid van adequate back-up apparatuur ter plekke
- Correcte handeling/maatregelen bij storingen
- Het functioneren en het aantoonbare (geregistreerde) onderhoud van de apparatuur

Diersoort specifieke informatie over bedwelmen is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

Verdere informatie over bedwelmen is te vinden op de websites en literatuur genoemd in bijlage 14.

5.6 Doden (aansnijden en verbloeden)

De hiervoor behandelde bedwelmingsmethoden hebben niet de onmiddellijke dood tot gevolg; het zijn eenvoudige bedwelmingsmethoden. Ze moeten daarom zo spoedig mogelijk gevolgd worden door een methode die de dood garandeert. Bij slachten is dit altijd het doorsnijden van de beide halsslagaders of toevoerende vaten waardoor het dier verbloedt.

Aandachtpunten bij het toezicht c.q. te verifiëren zijn:

- Het interval bedwelmen-snijden is passend. De toestand van bewusteloosheid en gevoelloosheid wordt aangehouden tot bij het dier de dood is ingetreden. NB: Dit interval, ook wel stun-stick-periode genoemd, is een cruciale parameter bij eenvoudige bedwelming
- De beide halsslagaders of toevoerende bloedvaten worden doorgesneden
- Het mes is goed scherp en voldoende lang
- De snijvaardigheid is goed
- De dieren komen niet bij bewustzijn voor het aansnijden of tijdens het verbloeden
- De exploitant controleert tijdens het verbloeden steekproefsgewijs of de dieren geen tekenen van bewustzijn of gevoeligheid vertonen
- Adequate maatregelen worden genomen bij tekenen van bewustzijn of gevoeligheid, zoals een onderzoek instellen naar de oorzaak én nabadwelmen
  - Mogelijke oorzaken:
    - Te groot stun-stick interval
    - Niet goed gesneden/gestoken
    - De verbloedingslijn is niet lang genoeg
- Wanneer het bedwelmen, het aanhaken, het ophangen en het laten verbloeden van de dieren door één persoon worden uitgevoerd, moet die persoon al deze handelingen achtereenvolgens bij één dier hebben uitgevoerd voordat hij met de uitvoering daarvan bij een ander dier begint
- Verdere uitslacting of broeiing vindt pas plaats nadat is vastgesteld dat het dier geen tekenen van leven meer vertoont: alle dieren worden gecontroleerd. Deze controle zou bijvoorbeeld uitgevoerd kunnen worden door de persoon die de eerste slachthandeling verricht. Bij het slachten van varkens moet vlak voor de broeibak een continue controle plaatsvinden.

Bij tekenen van leven:

- Opnieuw bedwelmen en snijden/steken
- De oorzaak moet worden achterhaald, maar dit ligt vrijwel altijd aan de verbloeding, bijv. door onvoldoende verbloedingstijd, mes niet scherp, mes te kort, snijvaardigheid steker onvoldoende

Zekerheid over de dood van een dier is er bij het volgende beeld:

- Géén spiertonus meer (kop bungelt helemaal slap, poten bewegen niet meer, kleine trillende spiertrekkinkjes kunnen evt. wel nog voorkomen)
- Géén ademhaling, óók geen gasping
- Géén corneareflex
- Verwijde en lichtstijve pupil

- Verbloeden is beëindigd
- Geen enkele reactie op broeibak/slachthandeling

Als een dier niet wordt gedood voor humane consumptie zijn ook andere dodingsmethoden mogelijk, zoals **pithing** (*na penetrerend penschieten met lang staafvormig instrument hersenen en ruggenmerg beschadigen*) of **elektrocutie** (*na elektrische kopbedwelming tang op het hart plaatsen*). NB: voor elektrocutie moet een wisselstroom van maximaal 50 Hz en minimaal 1 Ampère worden gebruikt. Zie bijlage 14 voor links naar website HSA en document EFSA.

Diersoort specifieke informatie over het stun-stick interval is te vinden in bijlage 4 runderen, bijlage 5 kleine herkauwers, bijlage 6 varkens, bijlage 7 paarden en bijlage 8 gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

5.7 Onbedwelmd slachten volgens religieuze riten

Met artikel 4 lid 4 van Vo 1099/2009 wordt een uitzondering gemaakt op de verplichting om dieren te bedwelmen bij het slachten. Uit Overweging nr. 18 van de verordening blijkt dat deze uitzondering er is als blijk van respect voor “...de vrijheid van godsdienst evenals het recht voor iedereen om zijn godsdienst te belijden of overtuiging tot uitdrukking te brengen in erediensten, in onderricht, in de praktische toepassing ervan en in het onderhouden van geboden en voorschriften zoals verankerd in artikel 10 van het Handvest van de grondrechten van de EU”.

De OD is verplicht permanent aanwezig wanneer er onbedwelmd wordt geslacht (Besluit houders van dieren artikel 5.5f). De toezichtstijd wordt bij het slachthuis in rekening gebracht.

De OD ziet erop toe dat de exploitant:

- Uitsluitend dieren ritueel slacht naar behoefte voor de religieuze doelgroep;
- Een streng onderscheid maakt tussen de dieren die wel en die niet worden geslacht voor de doelgroep
- Het doden vooraf plant overeenkomstig de SWW art 6 lid 1 en in de SWW moet staan hoe wordt gewaarborgd dat bij het doden elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden wordt bespaard. Het antwoord op de vraag “wat is vermijdbaar?” is gehaald uit de vakliteratuur. De eisen die worden gesteld aan de voorzieningen en de werkwijze bij onbedwelmd ritueel slachten van runderen, schapen en geiten zijn opgenomen in checklijsten (zie bijlage 10). Alle eisen zijn aanvullend op wat standaard al geldt. In het Besluit houders van dieren zijn sinds 1 januari 2018 enkele specifieke eisen

opgenomen m.b.t. het doden van dieren zonder voorgaande bedwelming: geschiktheid van het dier, de fixatie van de dieren, het uitvoeren van de halssnede en de periode bewustzijn (art 5.8 t/m 5.9a)

Aandachtspunten bij het toezicht op het onbedwelmd slachten c.q. te verifiëren zijn:

- Het moet uitgevoerd worden door een medewerker die onbedwelmd mag slachten en daarvoor een passend **getuigschrift** van vakbekwaamheid heeft
- Schapen en dieren met een dikke of lange vacht die onbedwelmd geslacht worden, zijn in de halsstreek **geschoren** vanwege de bevordering van dierenwelzijn. Zo niet, dan verplicht bedwelmen
- De **fixatie** is geschikt voor onbedwelmd slacht: De fixatievoorzieningen en de fixatie-uitrusting voldoen in elk geval aan de volgende eisen:
  - Verkeren in een goede staat
  - Bevatten geen scherpe uitsteeksels
  - Bestaan uit soepel bewegende delen, zonder dat schokkende bewegingen agitatie bij het dier kunnen veroorzaken
  - Veroorzaken geen geluiden die stress veroorzaken bij het dier
  - Zijn geschikt voor de omvang van het te slachten dier en de diersoort
  - Houden het dier voor en tijdens de fixatie in een comfortabele positie, waarbij de fixatie-uitrusting of voorzieningen voldoende druk uitoefenen om het dier gefixeerd te houden, zonder daarbij onnodige stress te veroorzaken
  - Beschikken over een vloer die antislip is, waardoor dieren op geen enkele wijze net voor en tijdens de fixatie kunnen uitglijden
- De beide halsslagaders of toevoerende **bloedvaten** worden **doorgesneden**
  - Het toebrengen van de halssnede geschiedt met een mes dat te allen tijde zeer scherp en gaaf is
  - Het mes dat voor het toebrengen van de halssnede wordt gebruikt, wordt na iedere snede gereinigd
  - De lengte van het mes dat voor het toebrengen van de halssnede wordt gebruikt, is minimaal anderhalf tot twee keer de breedte van de hals. De halssnede mag worden toegebracht met een kleiner mes, mits voorkomen wordt dat de punt van het mes in de wondrand prikt
  - De halssnede wordt met een ononderbroken, vloeiende beweging uitgevoerd, met als doel het dier zo snel mogelijk te verbloeden
- De **fixatie** mag pas worden **opgeheven** (en het dier worden aanhangen) als het dier géén tekenen van bewustzijn of gevoeligheid meer vertoont (art 5 lid 2): alle dieren moeten gecontroleerd worden, zie bijlage 11

- Let bij controle tekenen van bewustzijn op bijv. afwezigheid ademhaling, negatieve dreigtest of reactie op een toegediende pijnprikkel. Alleen de afwezigheid van corneareflex of ooglidreflex zijn bruikbare en betrouwbare indicatoren
- Dit moet getest worden voordat de fixatie beëindigd wordt of na 35 seconden bij afwezigheid van tekenen van bewustzijn, gevoeligheid of leven
  - Vanaf 1 januari 2018 geldt dat dieren bedwelmd moeten worden binnen een periode van 40 seconden na aansnijden als ze dan nog tekenen van bewustzijn vertonen
  - Deze bedwelming kan achterwege blijven als binnen deze periode de geïnduceerde ooglidreflex of de corneareflex als negatief is beoordeeld (artikel 5.9a Besluit houders van dieren)
- Voor de **eerstvolgende slachthandeling** moet vastgesteld zijn dat het dier geen enkel teken van leven meer vertoont (art 5 lid 2 en bijlage III punt 3.2). Alle dieren moeten hierop gecontroleerd worden

Bij het onbedwelmd ritueel slachten moet altijd adequate bedwelmingapparatuur voorhanden zijn, óók als in een slachthuis in principe alle dieren onbedwelmd worden geslacht. En er moet een medewerker aanwezig zijn die de bedwelming kan uitvoeren en daarvoor een passend getuigschrift van vakbekwaamheid heeft. Dit is nodig om een noodbedwelming te kunnen uitvoeren.

Dieren die bij de AM-keuring niet slachtwaardig zijn bevonden, moeten altijd met voorafgaande bedwelming worden gedood. Evenals dieren waarvan het vlees de bestemming 'diervoer' krijgt.

Als er sprake is van vermijdbare spanning, pijn of lijden van de dieren bij onbedwelmd rituele slacht is de OD bevoegd om passende maatregelen te nemen en daarbij hoort in bepaalde gevallen ook: opdracht geven om te bedwelmen. Bijvoorbeeld: dieren (vaak runderen) waarbij het fixeren vóór het aansnijden niet goed verloopt, omdat ze te gestrest zijn of omdat ze niet goed in het fixatietoestel passen, mogen niet onbedwelmd geslacht worden. Als er ná aansnijden vermijdbaar lijden optreedt (de halswond komt bijvoorbeeld in aanraking met het fixatietoestel of een dier verbloedt niet snel genoeg door optreden ballooning) en het bedrijf treedt niet onmiddellijk zelf op, wordt opdracht gegeven om een noodbedwelming toe te passen.

5.7.1 Offerfeest

Ieder jaar vieren moslims "Id ul-Adha", ofwel het Offerfeest. Tijdens het Offerfeest laten veel moslims een schaap, geit of rund slachten, voor een deel onbedwelmd. Tijdens het Offerfeest zijn de reguliere wettelijke voorschriften van kracht. De exploitant mag dus geen

concessies doen op onder meer het gebied van dierenwelzijn. Zie details rondom onbedwelmd slachten in 5.7.

In het werkvoorschrift [SL-TR-OF-01 Werkvoorschrift offerfeest](#) worden alle taken van de OD rondom Offerfeest uitgebreid beschreven.

5.8 Gekweekt wild en dieren uit natuurgebieden

Gekweekt wild dat gewend is aan "handling" door mensen en aan verblijf in een beperkte ruimte, kan levend vervoerd worden naar een slachthuis.

Gekweekt wild dat niet levend vervoerd kan worden, kan onder bepaalde voorwaarden op het bedrijf van herkomst worden bedwelmd en verbloed na een AM-keuring door de OD.

Voor runderen en paarden die in natuurgebieden gehouden worden en die om welzijnsredenen niet levend vervoerd worden naar een slachthuis, kan dezelfde procedure worden gevolgd als voor gekweekt wild.

Verdere uitwerking en de taken van de OD staan beschreven in bijlage 8 info gekweekt wild en dieren in natuurgebieden.

NB. Gekweekt wild is niet hetzelfde als vrij wild. Om toezicht te houden op vrij wild is een extra opleiding nodig voor de OD. Bij vrij wild mogen dieren wel met een bladschot gedood worden. Dieren in de natuurgebieden Oostvaardersplassen en Veluwe worden als vrij wild beschouwd, omdat deze natuurgebieden zo uitgestrekt zijn. Meer informatie over toezicht op vrij wild is te vinden op de werkwijzer onder [WBI's](#).

5.9 PM

Ook tijdens de PM-keuring kunnen controles uitgevoerd worden om dierenwelzijn te beoordelen. Het kan zijn dat er een specifieke aanleiding is vanuit de AM-keuring, maar ook standaard controles tijdens PM kunnen wijzen op dierenwelzijnsproblemen.

Punten om te beoordelen zijn o.a.:

- Schietgaten: juiste positie en aantal
- Laesies: bloeditstortingen / fracturen / aanwijzingen voor mishandeling of onjuiste omgang met dieren voor of tijdens de slacht (bijv. tillen aan de wol)

Zoals in 5.2.2 genoemd, kan de OD PM (in opdracht van de OD AM) gevraagd worden om bewijsmateriaal veilig te stellen. Dit kan bijvoorbeeld zijn ten behoeve van ondersteuning van een rapport van bevindingen voor een niet-transportwaardig dier. Denk hierbij bijv. aan een onderpoot met een breuk of laesie. De OD kan dan de PM bevindingen gebruiken voor het bepalen van de leeftijd van het letsel (antedateren) en met zekerheid stellen dat het dier reeds voor aanvang van het transport niet geschikt was voor het vervoer.

Indien de PM-bevindingen geen uitsluitsel geven, kan bij dit soort twijfelgevallen een monster van het letsel opgestuurd worden naar de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht voor forensisch onderzoek. Zie werkvoorschrift [MON01-09 Insturen pathologiemonsters](#) voor de werkwijze (alleen intern).

5.10 Indicaties van slechte welzijnsomstandigheden op bedrijf van oorsprong

Als er aanleiding is om te veronderstellen dat er mogelijk welzijnsproblemen zijn op het herkomstbedrijf (bijvoorbeeld onthouden van nodige zorg of uitvoeren verboden ingrepen) kan de OD dit melden bij IBDier aan de hand van het formulier "Welzijnsmelding primair bedrijf". Dit formulier is terug te vinden in Word onder het tabblad NVWA > Document maken > Rapport van Bevindingen Wet dieren > Welzijnsmelding primair bedrijf. De melding zal dan, na inhoudelijke beoordeling, doorgezet worden naar een inspecteur van de afdeling Dier (divisie Inspectie, directie Handhaven). Als de melding om eender welke reden niet in behandeling wordt genomen, zal de melder hiervan op de hoogte worden gesteld. LET OP: dit formulier heeft enkel een signalerende functie en dient niet als een maatregel op een overtreding. Indien er een overtreding is vastgesteld moet hier een RvB of een veterinaire verklaring voor opgesteld worden. Dit formulier vervangt deze documenten niet. Zie ook Stroomschema meldingen in bijlage 12.

6 Registratie en archivering

6.1 Registratie

De resultaten van de controles dierenwelzijn worden digitaal vastgelegd in MSPIN-lijsten (voor de frequenties zie bijlage 14):

Het welzijn per dier tijdens de verplichte AM keuring:

AM $\leq$ 125 GVE RV	slachthuizen die $\leq$ 125 GVE per kwartaal slachten
AM 125-250 GVE RV	slachthuizen die 125-250 GVE per kwartaal slachten
AM > 250 GVE RV	slachthuizen die > 250 GVE per kwartaal slachten

Dagelijks: de processtappen operationeel van aanvoeren tot en met het verbloeden:

CL Slachthuis groep 2 en 3 operationeel	slachthuizen die onder groep 2 en 3 vallen
CL stal RV groep 1 operationeel	alleen slachthuizen met permanent toezicht
CL slachthal operationeel	alleen slachthuizen met permanent toezicht

Processtappen risicogericht:

CL diertransport tactisch	alleen slachthuizen met permanent toezicht
CL WZ aanvoer/onderbrengen	alle slachthuizen
CL WZ bedwelmen/doden	alle slachthuizen
RV Onb. Slachten	alle slachthuizen, regulier/tijdens offerfeest
Cameratoezicht DA RV en IMT RV	alle slachthuizen

Systeeminspectie

SI WZ doden van dieren	alle slachthuizen

Een printbare versie van deze lijsten (ook met toelichting op de vragen van SI WZ doden van dieren) staat op de werkwijzer onder Directie slachttoezicht [NVWA werkwijzer – inspectielijsten](#).

6.2 Archivering

De ingevoerde gegevens zijn, behalve in SPIN, ook te vinden in de Oracle Application Server (OAS) dashboards (voorheen OBIEE) en SAS_VA. Zie NVWA-intranet.

7 Interventies

Het algemene en specifieke interventiebeleid ([NVWA werkwijzer – interventiebeleid](#)) is erop gericht duidelijkheid te geven over hoe de NVWA intervenueert als zij overtredingen constateert. De NVWA verstaat onder een interventie: elk instrument dat de NVWA gebruikt om naleving van wettelijke voorschriften te bevorderen.

Relevant voor welzijn:

- Algemeen interventiebeleid NVWA-IB03
- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC02: Dierenwelzijn primair bedrijf
- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC17: Dierenwelzijn tijdens transport
- Specifiek Interventiebeleid IB02-SPEC72: Doden van gehouden dieren

8 Arbo, milieu en veiligheid

Zie [Arbo · NVWA werkwijzer](#).

8.1 Veiligheidsbeleid biologische agentia

Op de pagina [Veiligheidsbeleid biologische agentia](#) zijn informatie en werkvoorschriften te vinden over dit onderwerp. Onder specifieke doelgroepen staat het mogelijke risico beschreven en de maatregel die moet worden genomen. Voor roodvleesslachthuizen staat dit beschreven in: [3.2 Werkhandboek Biologische Agentia Rood Vlees Slachterijen](#).

9 Bijlagen

Bijlage 1 Stroomschema

Bijlage 2 Achtergrondinformatie wettelijke eisen gesteld aan de verschillende partijen welke betrokken zijn bij het welzijn van hoefdieren en gekweekt wild betreffende het slachten

Bijlage 3 Beoordeling procedure welzijn bij aankomst bij toezicht op welzijn van hoefdieren en gekweekt wild op slachthuizen

Bijlage 4 Aanvullende informatie runderen

Bijlage 5 Aanvullende informatie kleine herkauwers

Bijlage 6 Aanvullende informatie varkens

Bijlage 7 Aanvullende informatie paarden

Bijlage 8 Aanvullende informatie gekweekt wild en dieren uit natuurgebieden

Bijlage 9 Tekenen van bewustzijn/gevoeligheid en leven bij verschillende bedwelmingsmethoden

Bijlage 10 Checklijsten onbedwelmd slachten volgens religieuze riten

Bijlage 11 Tekenen van bewustzijn/gevoeligheid en leven bij onbedwelmd slacht

Bijlage 12 Stroomschema meldingen

Bijlage 13 Verbod op gebruik van elektrische veedrijfmiddelen bij nationaal transport

Bijlage 14 Achtergrondinformatie